

Goranka Knežević¹, Vule Mizdraković¹, Nada Arežina¹¹Poslovni fakultet u Beogradu, Univerziteta Singidunum

Menadžment kompanije kao uzrok i instrument suzbijanja primene kreativnog računovodstva

UDC: 657.632 ; 658.14./17(047.32)

DOI: 10.7595/management.fon.2012.0001 (english version)

Tema ovog istraživanja odnosi se na kreativno računovodstvo, uzroke njegove pojave u savremenom tržišnom poslovanju i moguće instrumente borbe protiv njegovog daljeg širenja. Problematikom kreativnog računovodstva uglavnom su se bavili strani autori, dok je teorijska misao u Republici Srbiji još uvek u začetku. Stoga, u prvom delu našeg rada čitaocu ćemo približiti pojam kreativnog računovodstva i osnovne metode njegove implementacije u savremenoj poslovnoj praksi. Prikazaćemo rezultate istraživanja u kojem su razmotreni osnovni uzroci, prema mišljenju ispitanika, sve češće primene ilegalnog kreativnog računovodstva u sastavljanju finansijskih izveštaja privrednih subjekata u Republici Srbiji. Na osnovu dosadašnje literature i rezultata istraživanja, razmotrićemo da li je revizija jedan od ključnih instrumenata u borbi protiv suzbijanja šire primene ilegalnog kreativnog računovodstva.

Ključne reči: ilegalno kreativno računovodstvo, menadžment, revizija.

1. Uvod

Republika Srbija, kao država u tranziciji, poslednje decenije se suočila sa usvajanjem međunarodnih standarda iz oblasti računovodstva i revizije. Ono što se izdvojilo kao problem u primeni standarda je višedecešnjsko pravdanje menadžmenta privrednih subjekata u vezi sa upotreboru nedozvoljenih računovodstvenih tehnika u sastavljanju finansijskih izveštaja. Razlozi koji su pravdali primenu ovih postupaka bili su: visoka stopa inflacije, teški uslovi tržišnog privređivanja, činjenica da je uvođenje tržišne ekonomije bilo u početnoj fazi i da je proces tranzicije još uvek u toku. Međutim, da li prethodno nabrojane razloge zaista možemo uvažiti u savremenom tržišnom privređivanju, ili oni služe kao paravan zaštite interesa menadžmenta privrednih subjekata? Stoga, analiza glavnih uzroka upotrebe kreativnog računovodstva biće prvi deo našeg istraživanja, gde kao prvu hipotezu navodimo:

H1: Osnovni uzrok upotrebe ilegalnog kreativnog računovodstva su neetički zahtevi menadžmenta privrednog subjekta.

S druge strane, kvalitet finansijskih izveštaja ne zavisi u potpunosti od onih koji ih sastavljaju već i od lica koji su zadužena za proveru njihove ispravnosti. U procesu obavljanja revizije finansijskih izveštaja, prevare i namerno netačno prikazivanje finansijskih informacija sve više dobijaju na značaju.

Postavlja se pitanje da li je proces revizije dovoljan za otkrivanje potencijalnog ilegalnog kreativnog računovodstva i u kojoj meri može spričiti eventualnu mogućnost za njegovu pojавu? U skladu sa tim predstavljemo drugu hipotezu našeg rada:

H2: Osnovni instrument suzbijanja ilegalnog kreativnog računovodstva je vršenje revizije sa dužnom profesionalnom pažnjom.

U skladu sa definisanim hipotezama predstavljemo strukturu našeg rada. U prvom delu, pojasnićemo pojam kreativnog računovodstva kao i razloge za njegovu pojавu. U drugom delu rada navešćemo metode kreativnog računovodstva kao i generalni stav revizora prema njegovoj upotrebi. Kako bismo objasnili osnovne uzroke upotrebe kreativnog računovodstva i predložili eventualne instrumente za njegovo suzbijanje, u poslednjem delu rada prikazaćemo rezultate istraživanja.

2. Pojam i uzroci kreativnog računovodstva

Istraživanjem ove oblasti zaključili smo da računovođe i zaposleni u privrednim subjektima generalno poznaju koncept korišćenja računovodstvenih politika za ostvarivanje ekonomskih koristi. Međutim, nije redak slučaj da tu pojavu ne povezuju sa terminom kreativno računovodstvo. Stoga, u prvom delu rada predstavljemo pojam kreativnog računovodstva i uzroke koji dovode do njegove upotrebe.

Postoje različite definicije kreativnog računovodstva, međutim sve one upućuju na isto ili imaju slično značenje: „peglanje“ poreza, „štelovanje“ dobitka, „kozmetičko“ računovodstvo i finansijsko inženjerstvo. Ovaj termin podrazumeva proces u kom računovođe koriste knjigovodstveno znanje iz oblasti računovodstvenih principa kako bi izmanipulisali bilansne pozicije i njihove vrednosti koje su prikazane u finansijskim izveštajima. Postoje i druge definicije, te navodimo jednu od njih: „Uključuje uzastopnu selekciju računovodstvenih metoda u finansijskom izveštavanju na jedinstven način, čiji je efekat takav da su varijacije prikazanih prihoda iz perioda u period nezнатне“ [3], str. 101. Zajedničko za sve definicije jeste to da kreativno računovodstvo koriste računovođe u cilju transformacije računovodstvenih vrednosti primenom zakonski dozvoljenih računovodstvenih izbora u proceni vrednosti i drugih praksi. Većina autora iz oblasti računovodstva i finansijskog izveštavanja na kreativno računovodstvo gleda kao na pojavu koja je ustaljena i koja se može vrlo često pronaći u praksi, ali smatraju da je kreativno računovodstvo aktivnost koja ima zavaravajuće dejstvo i da je generalno gledano nepoželjna.

Autori u ovoj oblasti se uglavnom slažu da je kreativno računovodstvo dobilo na značaju razdvajanjem vlasničke od upravljačke funkcije u privrednim subjektima. Odnos između vlasnika i agenta (upravljača, menadžera) objašnjava „agencijska teorija“. Naime, smatra se da i nalogodavac i agent teže da maksimiziraju korisnost za sebe. To znači da će menadžer postupati u interesu vlasnika samo kada i njemu samom to ide u prilog (vidi /6/, str.28). Kao trošak postojanja agencijske teorije možemo smatrati troškove sastavljanja finansijskih izveštaja kao i troškove revizije tih izveštaja, dok se u ostale troškove mogu uračunati i bonusi koje vlasnici privrednog subjekta isplaćuju upravljačima kako bi ih privoleli da postupaju u njihovom interesu. Takođe, ciljevi menadžmenta privrednog subjekta i zaposlenih mogu biti u koliziji, naročito imajući u vidu primenu ilegalnog kreativnog računovodstva kao instrumenta ostvarivanja interesa menadžmenta privrednog subjekta.

Razloge postojanja kreativnog računovodstva u savremenim tržišnim uslovima možemo pronaći u vrednovanju akcija otvorenih akcionarskih društava na tržištima kapitala i berzama. Privredna društva teže što ravnomernijem prikazivanju visine rezultata obračunskog perioda, pokušavajući da izbegnu značajna odstupanja i devijacije od očekivanog ili uobičajenog iznosa finansijskog rezultata. Ovo se može postići takozvanim „peglanjem rezultata“ tako što će privredni subjekt, u godinama kada je finansijski rezultat niži od očekivanog, da što je moguće više kapitalizuje troškove pribavljanja sredstava i naknadne troškove vezane za održanje sredstava. Takođe, prilikom procene vrednosti sredstava za koje se koristi model revalorizacije, privredni subjekt može odabratи više vrednosti od nekoliko ponuđenih, čime se stvaraju „latentne rezerve“ koje se mogu iskoristiti u tekućoj ili narednim godinama. Ovaj metod kreativnog računovodstva se naročito koristi kod otvorenih akcionarskih društava jer omogućava manji uticaj objavljenog finansijskog rezultata na visinu cene akcija kotiranog privrednog društva. Poznato je da objavljivanje negativnog finansijskog rezultata ili znatno nižeg u prethodnom obračunskom periodu utiče negativno na kretanje cene akcija privrednog društva. Takođe, ovaj metod kreativnog računovodstva je naročito odgovarajući ukoliko lica ovlašćena za upravljanje privrednim društvom smatraju da bi objavljivanje finansijskog rezultata bolje od prosečnog moglo uticati na skupinu akcionara da ostvareni dobitak raspodeli vlasnicima kapitala u vidu dividendi.

Često se pred lica ovlašćena za upravljanje privrednim subjektom postavlja zahtev da ostvareni finansijski rezultat ne odstupa značajno od planiranog, čime rukovodstvo demonstrira svoju sposobnost upravljanja i kontrolisanja finansijskog rezultata. Kreativno računovodstvo u ovom slučaju može se pojavitи kao primena dozvoljenih metoda u manipulisanju priznavanja realizovnih prihoda i rashoda u datom obračunskom periodu. Naime, računovodstveni principi zahtevaju dodeljivanje tokova rentabiliteta obračunskim periodima u kojima su realizovani, što je često u suprotnosti sa očekivanjima koje rukovodstvo i vlasnici privrednog subjekta mogu imati u vezi sa rezultatima određenog projekta ili investicije. Međutim, tanka je linija između korišćenja ove metode kreativnog računovodstva i radnje koja se prema Međunarodnim standardima revizije definiše kao kriminalna radnja: „(...) je nameran čin koji izvrši jedno ili više lica, koja su na rukovodećim položajima u klijentu revizije, odgovorna za upravljanje klijentom revizije, zaposlena u klijentu revizije ili treća lica, uključujući i obmanjivanje, u cilju sticanja nepravedne ili protivzakonite koristi“ [8], str. 43. Nedozvolje-

no manipulisanje priznavanjem tokova rentabiliteta jedna je od najčešćih kriminalnih radnji u istoriji računovodstva. Navodimo primer „Enrona“ koji je na ovaj način nezakonito prikazao prihode od prodaje u iznosu preko 100 milijardi dolara [11], str.25. Zatim, privredno društvo „WorldCom“ je pogrešno priznalo prihode od prodaje u finansijskim izveštajima u iznosu preko 958 miliona dolara [11], str. 7.

Rukovodstvo privrednog subjekta može koristiti metode kreativnog računovodstva i u slučaju kada želi da ukaže svim korisnicima finansijskih izveštaja privrednog društva na nepoželjne vesti ili objavljene informacije. Primer je privredno društvo „K-mart“ iz Sjedinjenih Američkih Država (SAD) koje je prikazalo finansijski rezultat veći za oko 160 miliona dolara kako bi ublažio efekat informacije da je proglašen za drugi po veličini trgovinski lanac u SAD-a [1], str. 8. Ipak, moramo imati u vidu da će iskusan investitor ili berzanski broker prozreti nameru privrednog društva i prikazivanje uvećanog finansijskog rezultata shvatiti kao znak prikrivanja njegove slabosti. Autori poput Niskanena, Hermana i Keloharjua navode kao jedan od osnovnih motiva upotrebe kreativnog računovodstva i izbegavanje plaćanja poreza.

Sa kolapsom Enrona 2001. godine, pažnja se posvećuje istinitosti i objektivnosti izveštavanja, u zavisnosti od toga da li greška u izveštajima ima intenciju prevare ili je ona slučajna. Danas su revizori obavezni da ocene efektivnost menadžmenta privrednog subjekta u prevenciji nastanka potencijalnih prevara. Šta više, revizori bi trebalo da budu proaktivniji u istraživanju prevare što znači da bi morali da ocene mogućnost nezakonitih postupaka. Naravno da je za to potrebna saradnja i komunikacija među svim članovima revizionskog tima. Ako bismo govorili o nezavisnosti revizora, ovaj princip je takođe redefinisan nakon kolapsa Enrona gde je revizorima zabranjen značajan broj usluga koje vrše svojim klijentima, a promene nastaju i u pogledu odgovornosti revizora.

3. Metode kreativnog računovodstva

Kreativno računovodstvo može se pojaviti čak i u visoko regulisanim privrednim sistemima. Međunarodni standardi finansijskog izveštavanja (IFRS) smatraju se rigoroznijim od Američkih računovodstvenih principa (GAAP) po pitanju izbora metoda u sastavljanju finansijskih izveštaja. Ipak, MSFI prepustaju rukovodstvu privrednog subjekta da putem računovodstvenih politika odabere koju metodu procene vrednosti nekretnina, postrojenja, opreme, investicionih nekretnina, nematerijalnih ulaganja i finansijskih instrumenata će koristiti: metodu troška nabavke ili metod revalorizacije. Kada su u pitanju sredstva visoke vrednosti, promena metode vrednovanja može značajno uticati na finansijski rezultat obračunskog perioda, a privredni subjekt može vrlo jednostavno objasniti razloge i opravdati promenu metode vrednovanja savremenim tržišnim poslovanjem u kojem vrednosti, naročito nekretnina, svakodnevno rastu. Američki računovodstveni principi, koji su sastavljeni pod značajnim uticajem precedentnog prava, ostavljaju dovoljno prostora za „kreativnost“ pri izboru metoda, a u pojedinim slučajevima određenim privrednim društvima je dozvoljena i primena metoda koje inače nisu dozvoljene [11], str.14. Pojedine oblasti finansijskog izveštavanja nisu u potpunosti regulisane, kao što je evidencija finansijskih instrumenta – naročito opcija. Zapravo, sve promene u Međunarodnim standardima finansijskog izveštavanja u poslednje tri godine usmerene su ka regulisanju priznavanja, vrednovanja, prikazivanja i obelodanjivanja finansijskih instrumenata.

Fiktivne transakcije mogu biti unete u bilans uspeha u tekućem periodu, kako bi bile izmanipulisane vrednosti pozicija prihoda, ali se mogu upotrebiti i za preusmerenje profitu iz perioda u period. Na primer, jedno sredstvo se može prodati drugom privrednom subjektu, a onda se od tog istog privrednog subjekta može uteći pod lizing. U tom slučaju prodajna cena se može prikazati kao značajno viša od nabavne cene čime se ostvaruje pozitivna razlika ili dobitak. Postoji verovanje, da su fiktivne transakcije naročito česte u državama Evrope, dok su u američkom govornom području nešto ređe. I realnim ili stvarnim transakcijama se može manipulisati tako da budu priznate u obračunskom periodu u kome je potrebno ispuniti određen cilj. Na primer, ukoliko je cilj prikazivanje nižeg finansijskog rezultata, privredni subjekt može određeno sredstvo u potpunosti rashodovati u tekućoj godini, a koje inače planira da rashoduje naredne ili narednih godina.

Reklasifikacija ili drugačije prikazivanje sredstava, kapitala i obaveza kao bilansnih pozicija je relativno od skoro primećena kao metoda kreativnog računovodstva. Međunarodni računovodstveni standard 1 – Prikazivanje finansijskih izveštaja, naglašava da rukovodstvo u bilansu uspeha mora razgraničiti kratkorочna od dugoročnih sredstava. Jedan od osnovnih kriterijuma za to razgraničenje je i namera privrednog subjekta da odnosno sredstvo proda ili likvidira u periodu kraćem ili dužem od obračunskog perioda. Komplikovan,

i možda nemoguć zadatak je postavljen pred revizora koji mora da dokaže da je privredni subjekt u vreme sastavljanja finansijskih izveštaja imao namjeru da određeno sredstvo otudi. Sa druge strane, u bilansu stanja je sredstvo prikazano kao kratkoročno čime se uvećava vrednost imenioca u računaju opšteg racia likvidnosti.

4. Stav revizora prema upotrebi kreativnog računovodstva

Revizija kao sistematičan pregled finansijskih izveštaja predstavlja ključnu ulogu u poslovanju privrednih društava kao i u funkcionisanju čitave privrede. Usluge revizije su se rapidno menjale poslednjih desetak godina. Značajan razvoj i promene revizija doživljava sa pojmom globalizacije kao i potrebom za harmonizacijom finansijskih izveštaja. Promena obuhvata ne samo primenu standarada u pripremanju finansijskih izveštaja već uključuje i profesionalnu posvećenost revizora u toku čitavog procesa revizije. U početku, osnovna funkcija revizije bila je knjigovodstvena evidencija na nivou države. Međutim, u XVIII veku revizija evoluira i dobija na značaju kao metod otkrivanja prevare i zloupotreba na nivou finansijskog knjigovodstva. Kao što je prethodno navedeno, u tom periodu nastaju dve funkcije unutar privrednog subjekta: vlasnička i upravljačka. Vlasnici privrednih subjekata su imali veliku potrebu da kontrolišu i nadgledaju rad lica ovlašćenih za upravljanje. Početkom XX veka nastaje revizija koju mi danas poznajemo kao eksterna ili „nezavisna“ revizija finansijskih izveštaja. Vlasnik privrednog subjekta ili organ upravljanja angažuje eksternog revizora koji ima zadatku da proveri da li su finansijski izveštaji sastavljeni u skladu sa odgovarajućim principima i standardima i da li istinito i objektivno prikazuju sliku tog privrednog subjekta. Imajući u vidu da postoji potreba i zahtev da se privredna društva vrše reviziju jednom godišnje, vremenski period u kome eksterni revizor mora obezbediti revizijske dokaze i dati mišljenje je naročito kratak. Imajući prethodno u vidu, revizori primenjuju određene metode i statističko uzorkovanje kako bi izbegli detaljnju i sveobuhvatnu provjeru evidencija klijenta revizije. Samo u izuzetnim slučajevima, kada je otkrivena kriminalna radnja ili materijalno značajna greška, vrši se detaljna i stopostotna provera. Posebno kada je u pitanju procena imovine privrednog subjekta jer se prema Međunarodnim računovodstvenim standardima ne zahteva unajmljivanje profesionalnog procenitelja imovine za određivanje njene vrednosti [6], str. 33.

Kao što se navodi, revizija bi trebalo da se fokusira na sledeće: otkrivanje prevare, otkrivanje tehničkih grešaka i otkrivanje nepridržavanja računovodstvenih principa (vidi [5], str. 7). Evidentno je da je revizija prošla kroz nekolicinu fazu razvoja i da se danas ona bavi kompleksnošću informacija koje su potrebne korisnicima finansijskih izveštaja naglašavajući ne samo njihov kreditibilitet, već stvara dodatnu vrednost koja se odnosi na izveštavanje o neregularnostima, otkrivanje rizika poslovanja kao i savetovanja menadžmenta u vezi sa potencijalnim slabostima interne kontrole. Možemo reći da je današnja uloga revizije proširena u odnosu na nekadašnju, a same promene se odnose na tri glavna aspekta:

- obim koji se odnosi na detekciju prevare i grešaka;
- osnovne karakteristike nezavisnosti revizora;
- odgovornost revizora [4], str. 10.

Smatramo da promena uloge revizora podrazumeva njegovu proaktivniju ulogu, kao i naglašavanje veće vrednosti samog izveštavanja. Sa promenama i većim očekivanjima privrednih subjekata, povećan je i nivo oslanjanja na finansijske izveštaje, što navodi i na promenu u očekivanju koje nudi proces revizije. Podrazumeva se da revizori moraju biti svesni da lica ovlašćena za upravljanje privrednim subjektom mogu imati motiv da upotrebe „agresivnije“ knjigovodstvene metode, i da moraju biti oprezna pri proceni da li su finansijski izveštaji prikazani na fer način u ovakvim situacijama. Međutim, postavlja se pitanje koliko regulativa i kodeksi ponašanja imaju uticaj na formiranje svesti revizora i njegovih ličnih etičkih principa. Kodeks ponašanja profesionalnih računovođa mnogi autori dele na dva dela gde bi prvi deo morao da ima značajan uticaj na formiranje svesti o poštenu i moralnosti kod profesionalnih revizora i računovođa. Pa ipak, čini se da to nije tako jer se u kodeksu više navodi koje kvalitete i karakteristike revizorske i računovodstvene usluge moraju ispune, nego sam proces kreiranja etičnosti. Da je tako možemo zaključiti i iz osnovnog cilja revizije, a to je kao što smo pomenuli davanje mišljenja revizora o tome da li finansijski izveštaji prikazuju fer sliku finansijskog stanja privrednog subjekta, a ne i da li su izveštaji sastavljeni etički korektno i da li je ponašanje lica ovlašćenih za upravljanje etički korektno [7], str 4. Naprotiv, revizor zasniva svoje mišljenje na revizijskim dokazima koji moraju biti dovoljni i adekvatni i koji predstavljaju predmet analize njihove tačnosti i istinitosti, dok etičnost u ovom procesu ima malo uticaja.

Prema našem saznanju, nijedan Međunarodni standard revizije, a ni Američki opšteprihvaci standard revizije, se ne bavi analizom revizora kada je u pitanju etičnost lica ovlašćenih za upravljanje privrednim subjektom i eventualnom izveštavanju uočenih primera neetičnosti. Navodi se da revizor mora biti profesionalno skeptičan prema licima ovlašćenim za upravljanje, da ne sme da veruje u njihovo poštenje, ali se ne navodi kako revizor treba da postupi u situaciji kada smatra da lica ovlašćena za upravljanje nisu etički nastrojena; da li je potrebno da se povuče iz angažovanja ili da to navede u svom revizijskom mišljenju. Može se ustanoviti da revizori i računovođe u posao ulaze sa već formiranom dozom etičnosti i moralnosti i da kasniji uticaj profesije i regulative ima irelevantan uticaj na „nivo“ etičnosti. Opravdana dilema koja se nameće teoriji, ali i praksi, jeste da li se revizora uopšte tiču aktivnosti ovlašćenih lica ukoliko ona time krše samo etičke principe i pravila a ne i računovodstvenu regulativu.

5. Metodologija i rezultati istraživanja

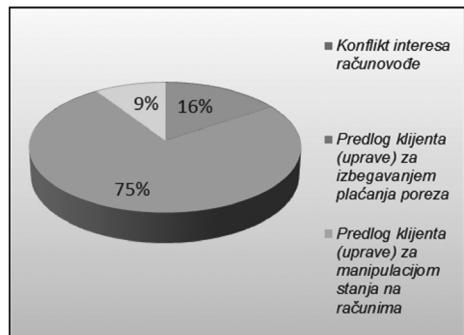
Kako bismo pojasnili da li ekonomski sistem u našoj zemlji opravdava primenu upotrebe kreativnog računovodstva, sprovedeno je istraživanje na nivou Republike Srbije. Samo istraživanje trajalo je u periodu od maja do polovine oktobra meseca 2011. godine. Osnovni metod prikupljanja podataka je slanje upitnika koji su ispitanci popunjivali u prethodno navedenom periodu. Istraživanje uključuje sakupljanje primarnih podataka koji se smatraju relevantnijim od prikupljanja podataka iz već sprovedenih istraživanja.

Kao instrument procesuiranja podataka korišćeno je softversko rešenje SPSS (Statistical Package for the Social Sciences) kao statistički program za obradu podataka. Zaposleni koji su odgovorili na anketu obavljaju funkciju računovođa, internih revizora ili su članovi menadžmenta privrednih subjekata. Istraživanje je sprovedeno u 147 privrednih subjekata od kojih je 32 odgovorilo na upitnike, što čini 21.77% ukupnog uzorka. Prethodno navedena stopa odgovora smatra se solidnom za ovaj tip upitnika. Ipak, veliki broj privrednih subjekata nije želelo da odgovori na anketu uprkos insistiranju, i tu je otpor ispitanika bio očigledan. Međutim, dostavljene ankete odaju utisak iskrenog pružanja odgovora na postavljena pitanja, a nekoliko anket sadrže i komentare na postavljena pitanja u smislu dodatnih predloga tema koje treba razmotriti za jedan od budućih naučnih radova. Istraživanje je sprovedeno u najvećim industrijskim gradovima u Srbiji.

Tabela 1. Prikaz anketiranih privrednih subjekata prema delatnosti i geografskoj pripadnosti

Gradovi \ Delatnost	Beograd	Novi Sad	Subotica	Valevo	Priboj	Vrnjačka Banja	Niš	Užice	Pančevo	Šid	Smederevo	Ukupno
Banke	2	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3
Auto delovi	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Kozmetički saloni	0	0	1	0	0	1	0	0	0	0	0	2
Javni sektor	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Farmaceutska industrija	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Gradevinska industrija	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2
Trgovinska delatnost	1	2	0	0	0	0	3	0	0	1	2	9
Marketing agencije	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2
Modna industrija	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	1
Revizijske agencije	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2
Prehrambena industrija	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1
Osiguravajuća društva	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Preradivačka industrija	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2
Obrazovanje	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Tekstilna industrija	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1
Konsalting agencije	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	1
Proizvodnja naftnih proizvoda i derivata	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	1
Ukupno	13	5	2	1	1	1	3	1	2	1	2	32

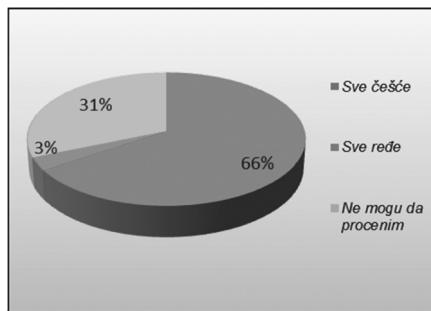
Kako bismo potvrdili prethodno definisanu prvu hipotezu, od ispitanika se tražilo da navedu koji su najčešći etički uzroci pojave kreativnog računovodstva u Srbiji. Rezultati su prikazani na grafiku broj jedan.

Grafik 1: Najčešći etički uzroci pojave kreativnog računovodstva u Srbiji

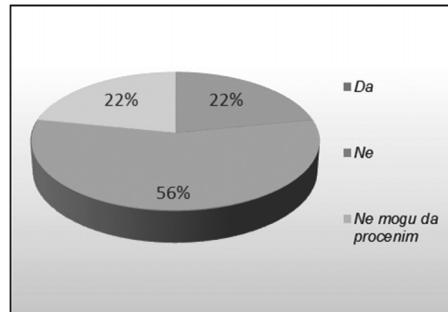
Smatramo da je neophodno naglasiti da 27 ispitanika, što je oko 84% uzorka, smatra da je glavni uzrok upotrebe kreativnog računovodstva uticaj menadžmenta privrednih subjekata koji time ispunjava određene ekonomske koristi za privredni subjekt. Od 15 ispitanika koji obavljaju funkciju računovođe u privrednim subjektima, čak 13 smatra da je prethodno navedeni uzrok najčešći u praksi.

Na grafiku broj dva prikazani su rezultati odgovora ispitanika na pitanje da li oni smatraju da je kreativno računovodstvo sve češća pojava u savremenom poslovanju.

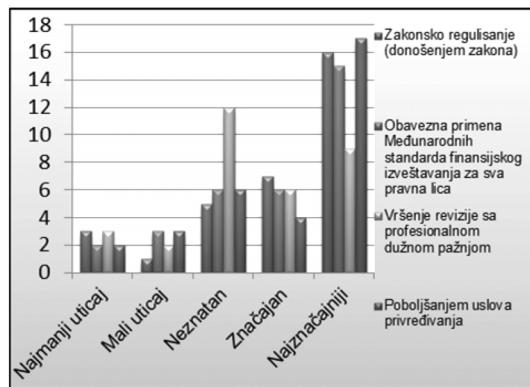
Grafik 2: Učestalost pojave kreativnog računovodstva u praksi

Na osnovu gore prikazanog grafika može se zaključiti da većina ispitanika smatra da je primena kreativnog računovodstva sve češća u praksi što ukazuje na značaj ilegalnog kreativnog računovodstva kao problema u računovodstvenoj profesiji. U vezi sa tim, smatrali smo značajnim da dobijemo mišljenje ispitanika u vezi sa mogućnošću potpunog suzbijanja kreativnog računovodstva u praksi. Rezultati su predstavljeni na grafiku koji sledi.

Grafik 3: Da li je kreativno računovodstvo problem koji se može u potpunosti iskoreniti?

Prethodno prikazani rezultati ukazuju da je još jednom potvrđeno da je primena kreativnog računovodstva veoma prisutna u poslovanju privrednih subjekata u Republici Srbiji i da većina ispitanika sprovedenog istraživanja smatra da se u praksi ne može u potpunosti iskoreniti. Ipak, očigledno je da se primenom odgovarajućih instrumenata može smanjiti njegova rasprostranjena upotreba. Od ispitanika se tražio odgovor i na to koji instrumenti prema njihovom mišljenju imaju najveći uticaj. Kao što smo prethodno ukazali kvalitet finansijskih izveštaja u mnogome zavisi i od kvaliteta izvršene revizije, jer se time vrši atestiranje ispravnosti sastavljenih izveštaja.

Grafik 4: Značajnost uticaja pojedinih instrumenata u suzbijanju kreativnog računovodstva

Ipak, rezultati pokazuju suprotno, ispitanici smatraju da vršenje revizije sa dužnom profesionalnom pažnjom kao instrument borbe protiv ilegalnog kreativnog računovodstva ima zanemarljiv ili neznatan uticaj. Poboljšanje uslova privređivanja se posmatra kao najbolji instrument koji treba upotrebiti, što dovodi do zaključka da anketirana lica smatraju da je upotreba ilegalnog računovodstva posledica loših uslova poslovanja privrednih subjekata. Imajući u vidu da je krajnji rezultat upotrebe ilegalnog kreativnog računovodstva ekonomska korist, logično je smatrati da u slučaju kada bi postojalo ekonomsko blagostanje potreba za ilegalnim kreativnim računovodstvom bi isčezla. Na drugom mestu po značaju uticaja je računovodstvena regulativa, odnosno zakonsko uređenje i obavezna primena Međunarodnih standarda finansijskog izveštavanja.

Zaključak

Ne možemo se odupreti utisku da je kreativno računovodstvo pojava koja je prema rezultatima našeg istraživanja veoma zastupljena u poslovanju privrednih subjekata. Ipak, to je oblast računovodstva koja se retko pominje u domaćoj literaturi. Primećujemo da naši ispitanici, iako se svakodnevno susreću sa ilegalnom primenom računovodstvenih metoda za ostvarivanje određenih ekonomske ciljeve, ne poznaju tu pojavu kao ilegalno kreativno računovodstvo. Rezultati sprovedenog istraživanja potvrđuju da je najčešći uzrok primene ilegalnog računovodstva zahtev menadžmenta privrednih subjekata za ostvarivanjem ekonomske koristi. Iz prethodnog se može zaključiti da su knjigovođe verovatno u nezavidnoj ekonomskoj situaciji i da zbog toga primenu nedozvoljenih metoda kreativnog računovodstva vide kao svakodnevnu obavezu izvršavanja naredbi menadžmenta privrednih subjekata. Čini se da zaposleni u računovodstvu ili u računovodstvenim agencijama primenu ilegalnog računovodstva ne smatraju kršenjem etičkih zahteva računovođa, već načinom poslovanja pojedinih privrednih subjekata. U toku istraživanja, u razgovoru sa licima koja su vlasnici privatnih računovodstvenih agencija, stekli smo utisak da privredni subjekti koji ih angažuju za vođenje knjigovodstvenih poslova smatraju da, ukoliko ne ispune njihova očekivanja sa aspekta prikazivanja stanja imovine i rezultata, verovatno neće biti ponovo angažovani na istom poslu. Smatramo da prethodno izneti problem mora biti rešen dodatnom edukacijom vlasnika privrednih subjekata o cilju računovodstva i revizije finansijskih izveštaja. Druga hipoteza našeg rada nije potvrđena rezultatima istraživanja, jer vršenje revizije finansijskih izveštaja sa dužnom profesionalnom pažnjom naši ispitanici smatraju instrumentom koji nezнатно utiče na suzbijanje upotrebe ilegalnog kreativnog računovodstva. Po mišljenju ispitanika, najznačajniji uticaj imaju poboljšanje uslova privređivanja i zakonsko uređenje ove oblasti računovodstva. Pa ipak, analizom predloga izmena trenutno važećeg Zakona o računovodstvu i reviziji primećujemo da nije posvećeno dovoljno pažnje regulisanju nedozvoljene upotrebe metoda računovodstva u cilju ostvarivanja ekonomske koristi, pa se ne može očekivati znatno poboljšanje zakonskog uređenja primene ilegalnog računovodstva. Sa druge strane, imajući u vidu da je Republika Srbija država u procesu tranzicije i da je trenutno u pregovorima o dobijanju statusa kandidata za punopravno članstvo u Evropskoj uniji, a šira javnost očekuje poboljšanje uslova privređivanja u narednom periodu, pretpostavljamo da će time biti umanjena potreba za implementacijom ilegalnog kreativnog računovodstva u svakodnevnom poslovanju.

LITERATURA

- [1] Amat, O., Blake, J. and Dowds J., The ethics of creative accounting, 2004. Tekst dostupan na: <http://econpapers.repec.org/scripts/search/search.asp?ft=the+ethics+of+creative+accounting> [14.04.2011.]
- [2] Amat, O. and Gowthorpe, C., Creative accounting: nature, incidence and ethical issues, Economics Working Papers with number 749, 2004. Tekst dostupan na: <http://www.econ.upf.edu/docs/papers/downloads/749.pdf> [06.05.2011.]
- [3] Copeland, R.M., Income smoothing, Journal of Accounting Research, VVI, Supplement, str. 101-116, 1968.
- [4] Cosserat, G., Modern auditing, John Wiley&Sons, Ltd, London, 2008.
- [5] Dicksee, L., Auditing: A practical manual for auditors, Gee & Co, London, 1982.
- [6] Gowthorpe, C., Upravljačko računovodstvo, Datastatus, Beograd, 2009.
- [7] Knežević, G., Analiza finansijskih izveštaja, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2010.
- [8] Petrović, Z., Međunarodni standardi revizije, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2008.
- [9] Rabin, C.E., Determinants of auditors' attitudes towards creative accounting, 2005. Tekst dostupan na: http://www.meditari.org.za/docs/2005v2/Rabin_10_Meditari_Vol_13_No_2.pdf [05.05.2011.]
- [10] Sredović, J., Komentar Zakona o računovodstvu i reviziji, Poslovni biro, Beograd, 2006.
- [11] Thibodeau, J.C. and Frier, D., Auditing and accounting cases- third edition, McGraw-Hill companies, New York, 2011.
- [12] Usurelu, V., Marin, M., Danaila, A., Loghin, D., Accounting ehtics – responsibility versus creativity, Petrosani: Annals of the University of Petrosani, Vol. 10, 2010.
- [13] Whittington, R. and Pany, K., Principles of auditing and other assurance services, McGraw-Hill/Irwin, New York, 2008.

Primljen: Januar 2012.

Prihvaćen: Mart 2012.

O autoru

Goranka Knežević

Univerzitet Singidunum, Poslovni Fakultet u Beogradu
e-mail: gknezevic@singidunum.ac.rs

Goranka Knežević je diplomirala i magistrirala na Ekonomskom fakultetu iz oblasti računovodstva. Doktorsku tezu odbranila je 2007.godine. Predaje na osnovnim akademskim studijama i na master akademskim studijama na Univerzitetu Singidunum, kao i na MBA programu Lincoln Univerziteta iz Kalifornije i Singidunum Univerziteta u Beogradu. Objavila je oko 30 radova u domaćim i međunarodnim časopisima i učestvovala na domaćim i međunarodnim konferencijama.

Vule Mizdraković

Univerzitet Singidunum, Poslovni fakultet u Beogradu

Vule Mizdraković je diplomirao na Ekonomskom fakultetu Univerziteta u Beogradu 2007. godine na smeru za Računovodstvo, reviziju i finansijsko upravljanje. Magistarske studije završio na Lincoln Univerzitetu 2009. godine. Od 2007. godine zaposlen kao saradnik u nastavi na Univerzitetu Singidunum za užu naučnu oblast Računovodstvo i revizija. Autor je više publikovanih naučnih članaka i učesnik naučnih konferencijsa sa međunarodnim učešćem.

Nada Arežina

Univerzitet Singidunum, Poslovni Fakultet Beograd

Nada Arežina je diplomirala 2008. godine na Poslovnom Fakultetu Univerziteta Singidunum u Beogradu na smeru Revizija i računovodstvo. Godine 2010. magistrirala na Univerzitetu Lincoln, Oakland, California, usmerenje Finansijski menadžment i investiciono bankarstvo. Od 2008. godine angažovana na predmetima iz uže naučne oblasti: Računovodstvo i revizija i Finansije i bankarstvo na Univerzitetu Singidunum.